

La unificació d'Itàlia vista des de l'Alguer

PASQUALE CHESSA

“GARIBALDI / Arribà ací el 14 d'agost de 1855 / i aquest lloc és encara sagrat per al poble. / En memòria de l'alliberador”: també l'Alguer ha contribuït a la construcció retòrica de la memòria heroica de Garibaldi, amb un homenatge lapidari exclusiu. La làpida va ser col·locada el 1907 sota la torre que, com un esperó, tanca la poderosa construcció del fort de la Magdalena, mentre s'efectuava el gran procés de modernització nacional de l'era giolittiana (per Giovanni Giolitti, primer ministre d'Itàlia en diversos períodes entre 1903 i 1921), i coincidint amb el decret reial que atorgava a l'illa de Caprera l'estatus de monument nacional. La força fundadora del mite històric va canviar el nom de la torre, que esdevingué per sempre la torre Garibaldi. La torre havia estat construïda 300 anys abans just davant del lloc on l'heroi dels dos mons devia amarrar la seva nau mercant, *Il Lombardo*. Sembla que hi anà per rescatar un grup de familiars atemorits per l'epidèmia de còlera que delmava l'Alguer en aquell funest 1855, data crucial per a les relacions entre Garibaldi i Sardenya.

A final d'any, la mort del Felipe, germà de Garibaldi, juntament amb la càrrega de dolor deixa una petita herència que serà totalment esmerçada en l'adquisició de l'illa de Caprera. Garibaldi hi arribà amb l'ànima i el sentiment cremats per les flamarades de 1848: del fracàs de les revolucions italianes a la mort de la seva dona Anita a la pinada de Ravenna mentre era perseguit per quatre exèrcits des-

L'Alguer i Sardenya foren presents en la vida de Garibaldi. Per l'Alguer, hi passà camí de la guerra de 1866. I l'illa de Caprera li inspirà la utopia privada de política social i li serví de refugi de l'escena internacional.

prés de la fi de la República romana, el soldat de ventura que ha conquerit l'opinió pública mundial lluitant en defensa dels pobles lliures de l'Amèrica del Sud, el revolucionari republicà amic de Giuseppe Mazzini, ha trobat finalment el lloc on retirar-se de l'escena internacional. En la dialèctica existencial vençut-vencedor en la qual Garibaldi ha jugat tota la vida, Caprera és qualsevol cosa menys el lloc de la derrota. En canvi, és moltes coses alhora: l'illa de la utopia privada de polític social, l'illa del tresor del pirata cabdill, l'espill secret de l'ànima. “El nombre restringit dels habitants exerceixen de superflus govern i poli-

L'illa sarda de Caprera, on hi ha la tomba de Garibaldi, fou el lloc on reféu l'estratègia per unificar Itàlia. Des de 1907 és un monument nacional italià.

PASQUALE CHESSA (L'Alguer, Sardenya, 1947) "Recordo encara la carta emmarcada i penjada a l'oficina del director de la biblioteca pública de l'Alguer, ciutat on vaig néixer i on visc quan no sóc a Roma o a París, en la qual Garibaldi, el 1866, agràia a l'alcalde de la ciutat catalana de Sardenya l'aportació de voluntaris per a lluitar a la Tercera guerra d'independència d'Itàlia. Va ser a partir d'aquella carta que, per a EL TEMPS –on sempre m'ha agradat escriure– vaig reconstruir el paper que l'Alguer i Sardenya van tenir en la construcció del mite de Garibaldi i del Risorgimento. Com a historiador de la política (el meu últim llibre, *L'últim comunista*, és sobre el president de la República Giorgio Napolitano, però també he escrit tres llibres amb un altre president italià, el sard Francesco Cossiga, i dos sobre Mussolini i la guerra civil italiana) i com a periodista de llarg recorregut (vice-director de *Panorama* i altres setmanaris italians com *Epoca* i *Espresso*, a més d'editorialista del *Nuova Sardegna*), em va semblar que aquella carta desconeguda i inèdita podia restituir un petit bocí de la història de la meva ciutat."

cia: l'absència de rectors és la màxima benedicció de l'illa. Déu és adorat com cal, amb el culte de l'ànima, sense pompositat, al grandios temple de la natura que té el cel per volta i els astres per lluminàries": rousseau-nià d'instint, l'autodidacte Garibaldi a Caprera es descobreix com un bon salvatge.

Es pot fer una comparació entre la transformació política de Garibaldi –que en els anys de Caprera madura la decisió d'allunyar-se de Mazzini, disposat a aliar-se fins i tot amb la monarquia per fer Itàlia– i la transformació del mariner en agricultor. Entre els ginebres i les oliveres vinclats pel vent, Garibaldi hi va construir una casa, hi va portar la família, va plantar-hi vinyes i oliveres, va criar-hi cabrits i vaques. Estimava els cavalls, de la favorita Marsala al bru Borbó –botí de guerra– i al prestigiós Saïd, regal del paixà d'Egipte. Però posseïa sobretot un gran nombre d'ases per al transport dels hostes, i els anomenava amb els noms del seus enemics menyspreats: l'ase Pius IX, l'ase Napoleó III, l'ase general Oudinot... L'anarquista rus Mikhaïl Bakunin el va visitar el 1863, quan Itàlia ja havia estat unificada. Va veure en la petita comunitat familiar dels Garibaldi una mena de romàntica comunitat socialista i la va descriure com un prototip ideal d'una "república democràtica social".

No enganya, però, la imatge del Cincinnati que esdevé no sols llaurador, sinó també caçador i pescador; si bé Caprera correspon al desig de Garibaldi de desaparèixer de l'escena política, açò no vol dir que es tracte d'una renúncia. Ans al contrari, Caprera fou la frontissa essencial sobre la qual féu rotar tota l'estratègia política: podia continuar l'exili, sense necessitat de travessar l'oceà com havia fet després de la desil·lusió de 1849, però també podia reaparèixer de sobte i tornar a l'escena pública europea amb la fama intacta. Hi havia també un efecte col·lateral que no s'ha de negligir: la segregació permeté a Garibaldi un seguit de relacions amoroses cosmopolites amb total discreció, sense preocupar-se de les inevitables superposicions. Es coneix una relació amb la vídua anglesa Emma Roberts, una intensa amistat sentimental amb Jessie White

Mario, que havia acompanyat Roberts; més tard hi hagué la comtessa italiana Maria della Torre i la baronessa alemanya Speranza von Schwartz, que, a més, era escriptora... Des d'un punt de vista estrictament polític, Caprera era el lloc on, sense ser vist, observat ni jutjat podia estudiar la nova estratègia patriòtica, valorar les forces de batalla, decidir quan calia intervenir, allunyat dels milers de disputes del *Risorgimento*. I Garibaldi va partir de Caprera per unificar Itàlia, amb el cost de sotmetre's a Víctor Manuel II i entrar en el joc de la política de Cavour, fins al punt de veure Niça, la ciutat on havia nascut, esdevenir francesa per compensar Napoleó III. Un cop recomposta la península en una única nació, saludat el rei a la trobada que simbolitza la unitat nacional a la plana de Teano, un Garibaldi una altra vegada desil·lusionat, vençut i vencedor, prefereix l'exili a la guerra civil. El retorn a Caprera consagra Garibaldi com a símbol nacional italià. El cànon de l'heroi que renuncia a la política n'ha fet un extraordinari polític. També a Sardenya.

Els sards són italians per pròpia voluntat, per decisió pròpia. No obstant això, Sardenya sempre s'havia sentit una colònia del regne a què havia donat nom fins el 1860. A tall d'exemple: la primera vegada que un rei de la casa de Savoia decidí d'anar a Càller va ser perquè Napoleó Bonaparte l'havia expulsat de Torí. Però van ser els sards mateix que demanaren la "perfecta fusió" amb la terra ferma i renunciaren a l'estatut de nació. Que aquesta decisió fóra un error és una opinió difosa en tota la historiografia moderna sarda. Potser per açò Sardenya apareix de manera marginal en el *Risorgimento*. Van ser sobretot les elits culturals d'esquerra les que van seguir el *Risorgimento* amb passió. I Garibaldi esdevingué la personificació del mite patriòtic radical i revolucionari.

Qui l'acompanyà en l'expedició a Sicília fou el seu gran amic Giorgio Asproni, tan estimat per Garibaldi com odiat per Cavour, que el considerava poca cosa més que un demagog. Eminent representant de l'esquerra de Sardenya, Asproni va alimentar per Garibaldi una admiració propera a la fe. Va escriure: "Avui Garibaldi viu i

batega al món. Garibaldi és un Crist novell, però amb l'espasa al puny". Quan el 1860 corre la veu que Cavour té la intenció de cedir també Sardenya, en aquest cas als anglesos per compensar els traspàs de Niça i Savoia a França, Asproni adverteix aviat Garibaldi, que respon impulsivament: "Serem pirates". I es declara disposat a pujar a les muntanyes per guiar els sards en la resistència armada contra l'atropellament. Fou igualment amb l'ajuda d'Asproni, també diputat, que Garibaldi entrà de ple dret a la història sarda: la *Memòria per la colonització i el repoblament de l'illa* va ser presentada al parlament el 1862. El 1867 Garibaldi tornà a la qüestió sarda demanant al parlament el rescat del "cor d'Itàlia". Amerat d'esperit positivista, creu que en la pobresa intrínseca hi ha una immensa riquesa. En la línia de les idees del general Horace Nelson, és co-neixedor de la seva funció estratègica i militar. Escriu: "Fèrtil, rica de mineral i de boscs, crec que no hi ha millor tros de terra italiana".

Garibaldi va escriure una carta d'agraïment a l'alcalde de l'Alguer, el 1866.

Entre els joves de l'esquerra, quan la vellesa apressa, Garibaldi aprecia Enrico Berlinguer, jove de 22 anys i avi del futur secretari del Partit Comunista. L'interès per la política era per a Garibaldi una variant de la qüestió militar. En açò hi deu haver tingut una relació especial amb l'Alguer, la ciutat catalana de Sardenya. A l'oficina del director de la biblioteca municipal, dedicada al gran catalanista Raphael Sari, hi ha una carta emmarcada de Garibaldi. És del temps dels preparatius de la tercera guerra d'independència. Garibaldi crida a files el seu exèrcit de voluntaris. Abans de partir per a conquerir el Trentino, el 6 de juny de 1866, regracia d'aquesta manera l'alcalde de l'Alguer, Giovanni Simon Vitelli: "Egregi alcalde, doneu en el meu nom una paraula d'elogi i d'afecte als vostres braus conciutadans. Les disposicions d'afecte emanades d'aquest municipi per als voluntaris, us honren i honren la vostra ciutat. Creieu-me. Vostre G. Garibaldi".

UNIVERSITAT JAUME I

MÀSTERS UNIVERSITARIS

2014
2015

Màsters Universitaris | Programes de Doctorat | Màsters Propis | Cursos d'Especialització | Cursos d'Expert/a

www.postgrau.uji.es

Millora les teues opcions.
Universitat Jaume I,
construïm junts el teu futur

FACULTAT DE CIÈNCIES HUMANES I SOCIALS

- Comunicació Intercultural i Ensenyament de Llengües (CIEL)
- English Language for International Trade
- Ensenyament i Adquisició de la Llengua Anglesa en Contextos Multilingües (MELACOM)
- Estudis Internacionals de Pau, Conflictes i Desenvolupament
- Ètica i Democràcia
- Història de l'Art i Cultura Visual
- Història i Identitats en el Mediterrani Occidental (Segles XV-XIX)
- Investigació Aplicada en Estudis Feministes, de Gènere i Ciutadania
- Investigació en Traducció i Interpretació
- Noves Tendències i Processos d'Innovació en Comunicació
- Professorat d'Educació Secundària Obligatòria i Batxillerat, Formació Professional i Ensenyament d'Idiomes
- Psicopedagogia
- Traducció Medico sanitària

FACULTAT DE CIÈNCIES JURÍDIQUES I ECONÒMIQUES

- Advocacia
- Cooperació al Desenvolupament
- Gestió de la Qualitat
- Gestió Financera i Comptabilitat Avançada
- Igualtat i Gènere en l'Àmbit Públic i Privat

- Management *NOU
- Màrqueting i Investigació de Mercats
- Sistema de Justícia Penal
- Sostenibilitat i Responsabilitat Social Corporativa

FACULTAT DE CIÈNCIES DE LA SALUT

- Ciències de la Infermeria
- Intervenció i Mediació Familiar
- Psicologia del Treball, de les Organitzacions i en Recursos Humans
- Psicologia General Sanitària *NOU
- Rehabilitació Psicosocial en Salut Mental Comunitària

ESCOLA SUPERIOR DE TECNOLOGIA I CIÈNCIES EXPERIMENTALS

- Ciència, Tecnologia i Aplicacions dels Materials Ceràmics
- Disseny i Fabricació
- Eficiència Energètica i Sostenibilitat
- Enginyeria Industrial *NOU
- Física Aplicada
- Geospatial Technologies *NOU
- Investigació i Biotecnologia Agràries
- Matemàtica Computacional
- Prevenció de Riscos Laborals
- Protecció Integrada de Cultius
- Química Aplicada i Farmacològica
- Química Sostenible
- Química Teòrica i Modelització Computacional
- Sistemes Intel·ligents
- Tècniques Cromatogràfiques Aplicades